

УДК 336.71

Т. М. Качала,

д. е. н., професор кафедри управління національним господарством та економічної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України

А. С. Стадник,

аспірант, Національна академія державного управління при Президентові України

ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТНОГО ПОЛЯ АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

T. Kachala,

Ph.D., Professor of Economy in the Department of National Economy Management
and Economy Policy, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

A. Stadnyk,

Post-graduate student, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

THE DEFINITION OF THE OBJECT FIELD OF THE STATE ANTI-CRISIS REGULATION OF THE BANKING SYSTEM

У статті визначено необхідність формування об'єктного поля механізмів державного антикризового регулювання банківської системи. З цією метою досліджено підходи науковців до трактування понять "банківська криза" та "банківська система". Узагальнення праць дослідників дозволило визначити, що кризи в банківській сфері виникають на мікрорівні (на рівні окремих елементів банківської системи) та макрорівні (на рівні банківської системи), при цьому причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними важко встановити однозначно. Встановлено, що це обумовлює необхідність формування окремих механізмів та вибору інструментарію антикризового державного регулювання. Вивчивши підходи авторів, визначено, що в якості об'єктного поля доцільно розглядати середовище, здатне генерувати явища та процеси, що призводять до появи кризових явищ, обумовлюють параметри перебігу кризи та масштаби її наслідків.

In the article, the necessity of development of object fields of crisis management mechanisms of the state banking system. To this end, researchers studied approaches to the interpretation of the concepts of "banking crisis" and "the banking system". Summary of publications allowed the researchers to determine that the crisis in the banking sector at the micro level there (at the level of individual elements of the banking system) and macro level (at the level of the banking system). This stipulates that the causal relationship between them is difficult to establish clear. It was established that this necessitates the formation of specific mechanisms and choice of instruments of crisis regulation. After examining the approaches the authors determined that the object as a field appropriate to consider the environment, can generate phenomena and processes leading to the emergence of the crisis, determine the parameters of the crisis and the scale of its consequences.

Ключові слова: криза, банківська система, банківська криза, державне антикризове регулювання, політика подолання кризових явищ.

Key words: crisis, the banking system, the banking crisis, state crisis management, policies to overcome the crisis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На фоні масштабних потрясінь у економічній, політичній та соціальній сфері в Україні, наслідком яких стало значне зниження стабільності банківської системи та виведення з ринку багатьох банків, актуальності набуває вдосконалення механізмів антикризового державного регулювання, спрямованого не стільки на подолання наслідків кризи окремих банків або уникнення системної банківської кризи, скільки на усунення тих факторів, що призводять до їх виникнення, послаблюючи тим самим кожну ланку банківської системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Сутність та причини виникнення криз в економіці є об'єктом дослідження в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: Дж. Кейнса, К. Маркса, М. Фрідмена, Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва та інших. Ці та інші науковці розглядали кризу в якості невід'ємної складової економічного розвитку як один з економічних циклів на макро- та на мікрорівні.

Дослідженням специфіки кризових явищ у банківській сфері займалися такі вчені, як Р. Акофф, А. Веласко, К. Голуб, Г. Гортон, А. Грязнова, Д. Даймонд, П. Дібвіг, М. Діба, С. Дробишевський, Р. Дутагупта,

Таблиця 1. Підходи науковців до визначення сутності поняття "банківська криза"

№	Автор	Визначення сутності понять «банківська криза»
Акцент на наслідки банківської кризи		
1	І. Ковзанадзе	характеризується різким погіршенням якості активів та внаслідок цього фінансових результатів діяльності банків, виникненням у них проблем з ліквідністю, зростанням недовіри населення, кредиторів та інвесторів
2	Р. Дамагірта, П. Касін	характеризується проблемами в банківському секторі, що призводить до суттєвого зменшення банківського капіталу, зупинки діяльності банків, їх об'єднанню, інтенсивному вилученню депозитів та, як наслідок, значній підтримці центральним банком ліквідності або великої масштабної націоналізації банків
3	М. Шаффера, Р. Мокрі	характеризується збільшенням частки сумнівної та безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків. При цьому багато банків, не лише проблемні, але й платоспроможні, відчувають проблеми з ліквідністю
4	В. Коваленко, О. Крухмаль	призводить до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликає загострення політичних обставин
5	Г. Капріо, Д. Клінгбіл	явище, за якого власний капітал банківської системи частково або повністю вичерпаний за рахунок непрацюючих кредитів
6	Л. Лавен, Ф. Валенсія	явище, за якого корпоративний та фінансовий сектори відчувають значну кількість неплатежів, стикаються з великим труднощами погашення контрактів в строк та зростанням кількості прострочених кредитів, при цьому більша частина сукупного капіталу банківської системи поступово вичерпується
7	А. Деміргук – Кунт, І. Детражиа	стан банківської системи, за якого значна її частина стає неплатоспроможною та неліквідною, і не здатна продовжувати функціонувати без спеціальної підтримки монетарних та наглядових органів
8	К. Кочмола	становище банківської системи, за якого погіршується структура банківського портфелю (навіть за умов відсутності нестандартних позик) за рахунок перевищення вартості обслуговування пасивів банків над доходами за активами
Акцент на нездатність банківської системи виконувати притаманні їй функції		
9	І. Зарицька	глибоке розбалансування банківської системи, що проявляється через неспроможність суб'єктів системи ефективно виконувати свої функції та супроводжується виходом фінансових параметрів економічних процесів
10	А. Степаненко	ситуація, за якої система перестає виконувати свої ключові функції
Ототожнення з банківською панікою		
11	К. Рейнхарт, К. Рогофф	становище, за якого відбуваються «набіги вкладників на банки», які призводять до закриття, злиття або поглинання одного чи декількох банків державними органами
12	Дж. Сакс, П. Волкер	економічне явище, що виявляється у фінансовій паніці, перш за все, в масовому вилученні грошей з банків вкладниками

Джерело: на основі [2, 4, 5].

Г. Кальво, Дж. Камінски, Ч. Кіндлбергер, В. Коваленко, А. Ковальова, І. Ковканадзе, Е. Коротков, О. Лепьохіна, С. Манжос, Х. Мінські, А. Мороз, Л. Петик, Р. Чанг, В. Шпачук та інші.

Суттєвий внесок у дослідження теоретичного базису та практичних аспектів державного антикризового регулювання в банківській сфері зробили такі вітчизняні та іноземні науковці, як О. Буряк, Ф. Валенсія, Т. Васильєва, М. Волянська, К. Гореліков, С. Єрмаков, Ж. Довгань, Дж. Каруана, А. Кифак, Л. Левен, О. Наточєєва, М. Попова, О. Савчина, К. Трушина, Л. Успенська, Х. Фрейхас та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Незважаючи на значну кількість наукових розробок, присвячених антикризовому державному регулюванню в банківській сфері, нами виявлено, що переважна їх більшість досліджують його механізми на рівні окремого банку, при цьому комплексні механізми на рівні банківської системи досліджені недостатньо.

Тому вважаємо, що необхідним є розвиток теоретичного базису антикризового державного регулювання, що вимагає визначення сутності понять "банківська криза", "банківська система" та її елементів як об'єктів регуляторного впливу.

Зважаючи на вищенаведене, метою статті є уточнення об'єктів державного регулювання банківської системи, на які має бути спрямований вплив антикризових механізмів усіх рівнів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Банківська система — один із найважливіших елементів економічної системи країни, що є надважливим тригером її стану, оскільки саме банки є найактивнішими позичальниками та кредиторами вільних фінансових ресурсів, здійснюючи їх акумулювання та перерозподіл у різні сфери національного господарства, сприяючи таким чином економічному зростанню та збільшенню ВВП.

Банківська система, що функціонує неефективно або знаходиться у кризовому стані, не здатна належним чином виконувати притаманні їй функції, що призводить до дезорганізації економічної системи країни в цілому.

Зважаючи на зазначене, зростає роль механізмів державного антикризового регулювання, що мають бути адекватними умовам, в яких воно здійснюється, враховувати наявні ресурсні та часові обмеження та спрямовуватись на досягнення стратегічних цілей функціонування банківської системи.

При цьому, на нашу думку, має бути чітко визначене об'єктне поле державного антикризового регулювання в банківській системі, щоб відповідні механізми та інструментарій, що будуть застосовані, враховували характеристики та специфічні властивості окремих об'єктів регуляторного впливу.

Для цього, насамперед, вважаємо за доцільне розглянути підходи науковців до тлумачення поняття "банківська криза" (табл. 1).

Узагальнивши підходи науковців, представлені в таблиці 1, вважаємо, що традиційні їх трактування не

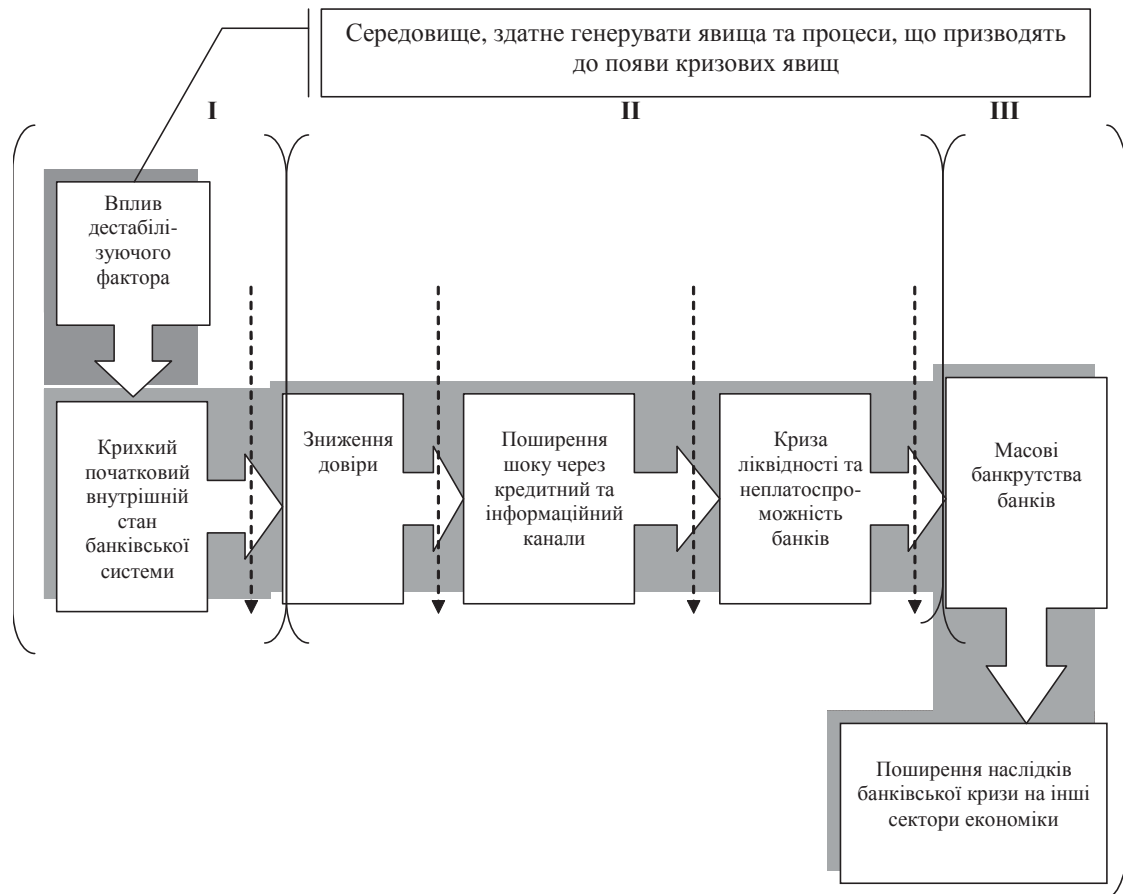

Рис. 1. Етапи розвитку банківської кризи

Джерело: побудовано на основі [1].

можуть бути використані в якості основи для формування об'єктного поля механізмів державного антикризового регулювання банківської системи.

Це обумовлено тим, що одна частина з них надає визначення банківської кризи, базуючись на перерахуванні подій, що призводять до кризових змін, а інша — базуючись на формалізації переліку її наслідків, як правило, негативних. Такі трактування звужують можливості щодо визначення об'єктів антикризового державного регулювання банківської системи, оскільки не конкретизують рівень, на якому виникає банківська криза, виключають з її складу причини та фактори, що обумовили її виникнення, параметри протікання та наслідки.

Для цього, насамперед, вважаємо за доцільне уточнити розуміння поняття "банківська система" з тим, щоб визначити, яким чином виникають та розгортаються кризові явища в ній визначається масштабність їх наслідків.

Вивчивши підходи науковців із цієї тематики, вважаємо за доцільне базуватись на трактуванні банківської системи, запропонованому Є. Мордань [3]. Нею обґрунтовано доцільність інтеграції системного та інституційного підходів до розуміння банківської системи та розгляду її як об'єкту державного регулювання, виділяючи мікрорівень (банківська система в розрізі елементів, що її формують) та макрорівень (банківська система як система з притаманними їй системними властивостями та ефектами).

У контексті дослідження важливість базування на такому висновку обумовлена тим, що кризи в банківській сфері можуть виникати на:

— мікрорівні — рівні окремого банку, при цьому регулятор має зважати на їх внутрішні характеристики, складність та розвиненість міжбанківських взаємозв'язків, умови функціонування тощо;

— макрорівні — рівні банківської системи, при цьому регулятор має зважати на її системні властивості (цілісність, структурованість, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічна будова та зв'язок з системами вищого та нижчого порядку, емерджентність та комунікативність тощо) та системні ефекти, в тому числі системні ризики.

Відповідно до зазначеного вище вважаємо, що механізми державного антикризового регулювання банківської системи мають орієнтуватись на об'єкти, структуровані за мікро- та макрорівнем. При цьому наголошуємо на тому, що причинно-наслідкові взаємозв'язки та межі між банківською кризою на макрорівні та кризовими явищами на рівні окремих банків важко встановити однозначно, оскільки наслідки реалізації кризових ризик-факторів можуть накопичуватися та починати впливати на все більшу кількість банків, посилюючи загрозу їх одночасного банкрутства (рис. 1).

На передкризовому етапі перебіг подій залежить від розміру й виду шоку та характеристик початкового внутрішнього стану об'єктів антикризового державного регулювання банківської системи. Запобігти дестабілізуючому впливу процесів та явищ, що призводять до банківської кризи, практично неможливо, однак регуляторні органи можуть послабити його масштаби та на-

слідки завдяки ранньому виявленню та оперативному реагуванню з застосуванням комплексу превентивних антикризових заходів.

Об'єктом регулювання в цьому випадку є дестабілізуючі явища та процеси, що призводять до появи кризових явищ у банківській сфері (у тому випадку, якщо вони чутливі до регуляторних впливів) та внутрішній потенціал банківської системи з точки зору її здатності до адаптації до шоків.

На наступному етапі, у разі недостатнього внутрішнього потенціалу банківської системи та / або неефективних антикризових дій регулятора відбувається ескалація кризових явищ за рахунок поширення шоку через зв'язки у банківській системі за кризовими каналами (кредитним, валютним, інформаційним тощо). На цьому етапі мають як продовжуватись розробляти антикризові механізми превентивного характеру (об'єкт регулювання — дестабілізуючі явища та процеси, що призводять до посилення кризових явищ), так і формуватись антикризові механізми реактивного характеру (об'єкт регулювання — негативні наслідки реалізації кризових явищ, що мають бути мінімізовані).

Унаслідок масових банкрутств банків, що є основною характеристикою банківської кризи перед поширенням її наслідків на реальний сектор, банківська система втрачає здатність виконувати свою функцію з перерозподілу ресурсів в економіці. Об'єктом регулювання при цьому також є негативні наслідки цих процесів, що мають бути мінімізовані з метою відновлення здатності банківської системи виконувати притаманній їй функції в економіці.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Визначено, що кризи в банківській сфері виникають на мікрорівні (рівні окремих елементів банківської системи) та макрорівні (рівні банківської системи), при цьому причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними важко встановити однозначно.

Це обумовлює необхідність формування окремих механізмів та вибору інструментарію антикризового державного регулювання банківської системи.

При цьому слід розуміти, що об'єктом регуляторного впливу в контексті реалізації антикризових заходів є не безпосередньо банки або системні ризики, а ті процеси та явища, що спричиняють виникнення банківської кризи, обумовлюють протікання кризових процесів та їх наслідки.

У статті зазначено, що об'єкти регуляторного впливу мають бути конкретизовані залежно від стадії банківської кризи. Зважаючи на зазначене, доцільним є проведення наукових досліджень, спрямованих на вироблення комплексного підходу до виділення об'єктів державного антикризового регулювання банківської системи за мікро- та макрорівнем залежно від стадії банківської кризи з урахуванням джерела генерації дестабілізуючого фактора (екзогенного або ендегенного). Також доцільно розробити методики проектування передкризових індикаторів та індикаторів настання банківської кризи.

Література:

1. Вербенська В.М. Сстійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи): дис. канд. ек. наук: 08.05.01 / В.М. Вербенська. — Київ, 2006. — 230 с.

2. Манжос С.Б. Формування наукових підходів до трактування економічної сутності категорії "криза в банку" [Електронний ресурс] / С.Б. Манжос. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=sre_2013_3_78

3. Мордань Є.Ю. Обґрунтування доцільності регулювання банківської системи на мікро- та макрорівнях / Є.Ю. Мордань // Збірник тез XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів "Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів" (23—25 квітня 2014 р.). — Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2014. — С. 81—83.

4. Проноза П.В. Суцність поняття "кризис" и класифікація его видів [Електронний ресурс] / П.В. Проноза. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Modre_2013_2_5.pdf

5. Тавасиев А.М. Антикризисное управление кредитными организациями / А.М. Тавасиев. — М.: Изд-во "Юнити-Дана", 2006. — 480 с.

References:

1. Verbens'ka, V. M. (2006), "Banking system soundness under financial services liberalization (case study of Central and Eastern Europe countries)", Abstract of Ph.D. dissertation, World Economy and International Economic Relations, Institute of International Relations of Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine.

2. Manzhos, S. B. (2013), "The formation of scientific approaches to the interpretation of the economic essence of the category "the banking crisis"", available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=sre_2013_3_78. (Accessed 4 Sept 2016).

3. Mordan', Ye. Yu. (2014), "The rationale for the regulation of the banking system at micro and macro levels", Zbirnyk tez XIII Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv ta aspirantiv [Abstracts of the XIII all-Ukrainian scientific-practical conference of students and postgraduates], Finansovo-kredytна systema Ukrainy v umovakh intehratsijnykh ta hlobalizatsijnykh protsesiv [Financial-credit system of Ukraine under conditions of integration and globalization processes], Cherkasy Institute of banking, Cherkasy, Ukraine, pp. 81—83.

4. Pronoza, P. V. (2013), "The essence of the concept "crisis" and classification of its types", available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Modre_2013_2_5.pdf. (Accessed 4 Sept 2016).

5. Tavasiev, A. M. (2006), Antikrizisnoe upravlenie kreditnymi organizacijami [Crisis management by credit institutions], Izd-vo "Juniti-Dana", Moskva, Rossija.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.